Contribuţiile traducătorilor:
Maria-Magdalena Anghelescu: cuvânt înainte;
interviu
Radu Pavel Gheo: eseu
Jonathan Franzen, *What if We Stopped Pretending?*
Copyright © Jonathan Franzen 2020
All rights reserved
© 2020 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română
Pe copertă: © Savejungle/Shutterstock.com *www. Polirom. Ro*
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, se. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
FRANZEN, JONATHAN
Ce-ar fi să nu ne mai prefacem? / Jonathan Franzen; trad, de Maria-Magdalena Anghelescu şi Radu Pavel Gheo. — Iaşi: Polirom, 2020
ISBN 978–973–46–8250–8
I. Anghelescu, Maria-Magdalena (trad.)
II. Gheo, Radu Pavel (trad.)
504.05
Printed în ROMANIA

Jonathan FRANZEN

Ce-ar fi să nu ne mai prefacem?
Să recunoaştem că nu putem opri catastrofa climatică

Cu un interviu de Wieland Freund

Traducere de
Maria-Magdalena Anghelescu şi Radu Pavel Gheo

POLIROM
2020

JONATHAN FRANZEN (n. 1959) a crescut în Webster Groves, Missouri, o suburbie a oraşului St. Louis. A studiat limba şi literatura germană la Swarthmore College şi apoi la Freie Universitât din Berlin, ca bursier Fulbright. A lucrat în laboratorul de seismologie din cadrul Departamentului de Fizica Pământului şi Ştiinţe Planetare de la Harvard. Este autorul a cinci romane – *Al 27-lea oraş* (1988; Polirom, 2007), *Strong Motion* (1992), *Corecţii* (2001; Polirom, 2004, 2011, 2013, 2017), distins cu prestigiosul Naţional Book Award şi cu James Tait Black Memorial Prize, *Libertate* (2010; Polirom, 2011, 2016, 2018) şi *Puritate* (2015; Polirom, 2016, 2020). A mai publicat trei volume de eseuri, *How to Be Alone* (2002), *Farther Away* (2012), *Sfârşitul sfârşitului lumii* (2018; Polirom, 2019), şi unul de memorii, *The Disconfort Zone* (2006). Este un colaborator constant al revistei *The New Yorker* şi, din 2012, membru al Academiei Americane de Arte şi Litere.

Cuvânt înainte

Pe 3 iunie, la cinci luni după sfârşitul celui mai secetos an din istoria Berlinului şi cu cinci luni înainte ca Statele Unite să-şi înceapă retragerea din Acordul de la Paris privind schimbările climatice, am făcut o ieşire din Berlin în orăşelul Jiiterbog cu prietenul meu Andreas Meissner, directorul Stiftung Natur- landschaften Brandenburg. Era extrem de cald şi ne-am oprit în oraş pentru un prânz întârziat înainte de a ne aventura în inima rezervaţiei Fundaţiei din Jiiterbog – o întindere splendidă de pădure în regenerare ce adăposteşte lupi şi vidre şi o serie de păsări de reproducţie, precum caprimulgul şi pupăza, care sunt rare în nordul Germaniei. Plănuiam să ne petrecem sfârşitul după-amie- zii şi seara observând păsările.

Când am intrat în rezervaţie, pe un drum de nisip, am văzut o coloană furioasă de fum înălţându-se din coniferele din faţa noastră. Andreas a pus mâna pe telefon şi a aflat că două maşini de pompieri de la departamentul local erau deja la faţa locului. Am apăsat pedala de acceleraţie şi am ajuns la o fâşie lată de teren pe care administratorii rezervaţiei o defrişaseră pentru a împiedica răspândirea incendiului. Temperatura aerului era de aproape patruzeci de grade. Un vânt puternic şi uscat dinspre sud extindea focul drept spre maşinile de pompieri, care opriseră în partea de nord a terenului defrişat. Ajunşi lângă pompieri, eu şi Andreas ne uitam la fumul negru tălăzuind înspre noi. În adâncul pădurii copacii izbucneau în flăcări, ramurile lor verzi devenind într-o clipă complet portocalii. În ultimul moment înainte ca focul să ajungă la terenul defrişat, am văzut o ciocâr- lie-de-pădure ţâşnind dintre copaci şi întorcându-se spre luminiş, foarte probabil abandonându-şi cuibul. Deşi fumul şi căldura erau intense, cel mai înspăimântător lucru era cât de repede se întindea focul.

În timp ce eu, Andreas şi pompierii ne-am retras într-un punct de observaţie mai sigur, flăcările au sărit peste terenul defrişat, pătrunzând în pădurea de pini dinspre nord.

Au mai rămas foarte puţine păduri sălbatice în nordul Germaniei. Până să fie stăpânit şi stins incendiul de la Juterbog, după încă şase zile fierbinţi, arseseră aproape 750 de hectare. Eu venisem la Berlin să vorbesc despre schimbările climatice şi conservare – să spun că n-ar trebui să fim atât de preocupaţi de climă încât să neglijăm criza globală, la fel de acută, a biodiversităţii dar am constatat că infernul la care asistasem îmi complicase argumentaţia. Deşi incendiul nu putea fi pus până la urmă pe seama schimbărilor climatice, seceta gravă din Germania din 2018 şi canicula excesivă din vara anului 2019 anunţau în mod clar viitoare dezastre naturale. Înţelesesem că viitorul nostru este sumbru, dar, până n-am văzut copacii ăia izbucnind în flăcări, până n-am văzut cât de neputincioşi erau pompierii şi administratorii rezervaţiei în lupta cu forţele naturii, nu am perceput emoţional cu ce *viteză* se apropie calamităţile. Imaginea care mi-a rămas în minte a fost viteza.

Când m-am întors acasă, în California, care are probleme mult mai grave cu incendiile de vegetaţie decât Germania, mi-am dat seama că trebuia să încerc din nou să scriu despre schimbările climatice. Având încă proaspătă în minte Imaginea vitezei cu care se întindea focul, a trebuit să mă împac cu gândul că s-ar putea ca apocalipsa climatică să aibă loc chiar în timpul vieţii mele. Scrisesem şi vorbisem despre acest subiect în repetate rânduri în ultimii ani, fără să am sentimentul că mesajul meu ar fi fost înţeles, şi voiam să sintetizez pe scurt mesajul acesta, acum, evident, şi mai sumbru după experienţa trăită în Juterbog.

De trei decenii eram interesat de schimbările climatice. În 1992, am participat la o conferinţă susţinută de o echipă de specialişti în fiziologia plantelor care sperau ca, prin reprogramarea moleculei de clorofilă şi implantarea ei

genetică în culturi alimentare, să crească eficienţa fotosintezei şi să facă culturile mai rezistente la secetă, iar în timpul acelei conferinţe au prezentat o lungă şi fascinantă istorie a carbonului atmosferic al Pământului.

Câţiva ani mai târziu, m-am inspirat de la ei şi am repovestit-o într-un roman, *Corecţii*[1], şi mi-a făcut plăcere să-mi alarmez prietenii din New York vorbindu-le în termeni înfiorători despre încălzirea globală, dar nu m-am gândit mai serios la ea până nu m-am îndrăgostit de păsări. Pentru mine, problema era în parte că populaţiile de păsări sălbatice aveau potential de suferit de pe urma încălzirii planetei. Dar, când am început să mă implic direct în conservarea păsărilor, mi-am dat seama de un alt tip de problemă: mişcarea ecologistă, care înainte apărase animalele şi plantele sălbatice şi care luptase ca să le conserve habitatul, fusese acum aproape cu totul absorbită de problema schimbărilor climatice. Principalele grupuri ecologiste îşi dedicau acum cea mai mare parte din energie şi resurse unei singure probleme, bazându-se pe teoria că, „dacă nu oprim schimbările climatice, nimic altceva nu va mai conta”.

Acest accent avusese sens în anii 1990, când păreau să existe şanse mari ca lumea să întreprindă acţiuni colective pentru reducerea emisiilor de carbon. Până în 2015, îmi era însă clar că acţiunea colectivă eşuase şi avea să dea greş şi în continuare. Între timp, lumea naturală, cât rămăsese din ea, avea probleme mal grave ca oricând, fiindcă fiecare naţiune urmărea creşterea economică în defavoarea naturii; şi mă simţeam frustrat, ca iubitor de păsări, de faptul că discuţiile referitoare la mediu din spaţiul public erau atât de dominate în continuare de climă. Întrucât acest discurs părea a fi din ce în ce mai inutil, m-am gândit că ar trebui să acordăm mai multă atenţie lumii naturale, unde încă trebuiau întreprinse acţiuni semnificative şi eficiente în folosul ei.

---

[1] Tradus în limba română de Cornelia Bucur, Editura Polirom, Iaşi, 2004, 2011, 2013, 2017 (n.tr.).

Eseul[2] pe care l-am publicat pe această temă *in The New Yorker* a fost primit cu un val de ostilitate publică din partea establishmentului climatic şi cu o fărâmă de gratitudine din partea ecologiştilor. Am fost încurajat de gratitudine, dar am ajuns să cred că eu însumi invitasem la ostilitate scriind pe un ton oarecum polemic. Şi astfel, în 2017, am scris un al doilea eseu pe acest subiect, adoptând o abordare mai blândă şi mai ironică, şi l-am publicat *in The Guardian.* Reacţia la al doilea eseu a părut să fie mai puţin înverşunată, poate pentru că nu îl citiseră atât de mulţi oameni, dar tot mi-a atras până la urmă o muştruluială publică severă din partea activistului american de mediu Bill Mekibben.

Ar fi putut fi un bun moment ca un romancier să se lase de scris eseuri despre climă care îi supără pe oameni, dar experienţa mea cu incendiul de la Juterbog a coincis cu începutul campaniei electorale prezidenţiale din America (ce durează aproape doi ani) şi cu o recrudescenţă a activismului în domeniul climei în Europa. Vechea mea frustrare – că oamenii *încă* nu vorbesc despre criza biodiversităţii – era agravată de noua frustrare de a-i auzi pe unii politicieni americani şi activişti europeni repetând, chiar şi acum, când focurile apocalipsei erau deja aprinse, aceleaşi vechi platitudini. *Mai avem zece ani. Haideţi să ne punem pe treabă să salvăm planeta.*

Scurtul eseu pe care l-am scris n-a fost gândit ca o polemică. Am vrut să vorbesc din inimă şi să încerc să răspund, cu calm, la unele dintre întrebările care mi s-au pus despre eseurile precedente: *Vreţi să spuneţi că ar trebui să renunţăm la combaterea schimbărilor climatice? O ameliorare modestă nu este mai bună decât lipsa oricărei ameliorări? Oare nu este contraproductiv din punct de vedere politic să-i laşi pe oameni fără speranţă?* Mi se părea că, situaţia fiind atât de albastră, problema speranţei era crucială – o versiune la scară planetară a

[2] Inclus cu titlul „Salvează ceea ce iubești” în Jonathan Franzen, *Sfârșitul sfârșitului lumii,* traducere de Daniela Rogobete, Editura Polirom, Iași, 2019 (n.tr.).

problemei pe care o are fiecare muritor: păstrarea speranţei în faţa morţii – şi că adevărata speranţă pune accent pe onestitate şi iubire. Pe onestitate pentru că speranţa este o investiţie ca oricare alta, făcută cel mai bine cu o privire limpede. Şi pe iubire pentru că, fără ea, chiar nu mai există nimic la care să merite să speri.

Când a apărut eseul, tot *in The New Yorker,* mi-am dat seama că aş fi putut la fel de bine să scriu o polemică. Reacţia estabilshmentului climatic, mai ales pe reţelele sociale, a fost cu ferocitate negativă, într-un sens, mi-o căutasem, dând de înţeles că establishmentul insistă, în felul său, să nege realitatea climatică. În mod cert n-aş fi putut pretinde o dovadă mai bună a forţei psihologice a acestei negări. Unii jurnalişti furioşi axaţi pe schimbările climatice prezentau eseul ca şi cum ar fi conţinut afirmaţii pe care în mod vădit nu le conţinea sau ca şi cum ar fi omis să spună lucruri pe care în mod evident le indusese. Dar, cum reţelele sociale sunt ceea ce sunt, multe dintre critici erau şi mai primitive. Nici nu mai conta ce spusesem eu. Ca să respingi eseul, nu trebuia să ştii decât că fusese scris de un bărbat alb privilegiat. Sau, dacă erai climatolog, că îl scrisese un profan.

Reacţia de pe reţelele sociale m-ar fi putut deprima şi mai mult decât distrugerea planetei noastre – eu nu îmi pun speranţele în evitarea unei catastrofe climatice, ci în capacitatea noastră de a le face faţă în mod rezonabil şi decent – dacă n-aş fi primit, pe alte canale, extraordinar de multe mulţumiri şi aprobări. Se dovedeşte că o mulţime de oameni, dacă nu au o miză profesională sau politică în activism, gândesc despre climă la fel ca mine. O mulţime de oameni sunt consternaţi de faptul că lumea tinde să nu mai poarte discuţii civilizate, nu mai au răbdare să tot audă aceleaşi vechi promisiuni din partea politicienilor şi activiştilor, sunt dornici să înţeleagă situaţia noastră disperată şi caută modalităţi de a menţine cât de cât speranţa.

Oamenii ăştia îmi dau *mie* speranţă şi lor le dedic acest volumaş. Ca să nu mai fie atât de ridicol de mic, includ şi

un interviu pe care i l-am acordat lui Wieland Freund, pentru *Literarische Welt,* înainte de a începe să lucrez la eseu. (Deşi mi s-a spus că nu se face să modific un Interviu după ce a fost publicat, am adus câteva corecturi minore răspunsurilor mele la întrebările lui Wieland, pentru a adăuga claritate şi a evita repetarea *mot à mot* a unor propoziţii din eseu. Textul original, „Intéressantes Wetter habt ihr da în Europa", poate fi găsit pe internet.) Interviul cu Wieland mi-a întărit hotărârea de a scrie un ultim eseu despre climă şi îi sunt recunoscător pentru asta, precum şi oamenilor minunaţi de la Rowohit pentru că l-au publicat în Germania.

Santa Cruz, 6 noiembrie 2019

Ce-ar fi să nu ne mai prefacem?

„Există speranţă nemărginită, dar nu pentru noi”, ne spune Kafka. Este o maximă mistică adecvată pentru un scriitor ale cărui personaje se străduiesc să atingă nişte ţeluri aparent realizabile şi care, în chip tragic sau amuzant, nu izbutesc niciodată să se apropie de ele. Însă eu am impresia că în lumea noastră din ce în ce mai sumbră opusul remarcii ironice a lui Kafka e la fel de adevărat: *Nu există speranţă decât pentru noi.*

Mă refer, desigur, la schimbările climatice. Efortul de a ţine în frâu emisiile de carbon la nivel global şi de a împiedica planeta să se topească are ceva din proza lui Kafka. Ţelul e limpede de treizeci de ani şi, în ciuda străduinţelor noastre pline de râvnă, în esenţă nu ne-am apropiat deloc de atingerea lui. Astăzi, dovezile ştiinţifice sunt aproape de necontestat. Dacă ai mai puţin de 60 de ani, ai mari şanse să fii martorul unei destabilizări radicale a vieţii pe pământ – scăderi masive ale recoltei agricole, incendii apocaliptice, economii prăbuşite, inundaţii catastrofale, sute de milioane de refugiaţi ce îşi părăsesc regiunile devenite nelocuibile din pricina temperaturilor extreme sau a secetei permanente. Dacă ai mai puţin de 30 de ani, vei vedea cu certitudine toate astea.

Dacă îţi pasă de planetă şi de oamenii şi animalele care trăiesc pe ea, există două moduri în care poţi judeca problema: să speri în continuare că de fapt catastrofa poate fi împiedicată şi să te simţi din ce în ce mai frustrat sau mai înfuriat de pasivitatea oamenilor; sau să accepţi că dezastrul e inevitabil şi să începi să te gândeşti la ce mai poţi spera.

Manifestările speranţelor nerea- liste continuă să abunde chiar şi acum, când e atât de târziu. Rareori se întâmplă să treacă o zi în care să nu citesc că a venit

momentul „să ne suflecăm mânecile” şi „să salvăm planeta”, că problema schimbărilor climatice poate fi „rezolvată” dacă ne vom mobiliza voinţa colectivă. Deşi probabil că un asemenea mesaj era încă valabil în 1988, când datele ştiinţifice erau foarte clare, în ultimii treizeci de ani am eliberat în atmosferă la fel de multe emisii de carbon ca în ultimele două secole de industrializare. Lucrurile s-au schimbat, dar, cumva, mesajul a rămas acelaşi.

În plan psihologic, această negare are sens. În ciuda revoltătorului fapt că în curând voi fi mort, trăiesc în prezent, nu în viitor. Dacă are de ales între o abstracţiune alarmantă (moartea) şi dovada liniştitoare a simţurilor mele (micul dejun!), mintea mea va prefera să se concentreze pe cea din urmă. În acelaşi fel, ca prin minune, planeta e încă intactă, încă „normală” în esenţa ei – anotimpurile trec unul după altul, vine un nou an electoral, pe Netflix apar noi comedii –, iar pentru mintea mea, prevenirea colapsului ei este o problemă chiar mai greu de asimilat decât moartea. Alte genuri de apocalipsă, fie că e vorba de una religioasă, termonucleară sau provocată de un asteroid, au cel puţin precizia binară a morţii: în clipa asta lumea există, în clipa următoare a dispărut pentru totdeauna. Apo- calipsa climatică este, dimpotrivă, una încâlcită. Va lua forma unor crize din ce în ce mai acute ce se vor combina haotic până când civilizaţia va începe să cedeze. Lucrurile vor merge din ce în ce mai rău, dar poate că nu foarte curând şi poate că nu pentru toată lumea. Poate că nu pentru mine.

Totuşi, în unele cazuri negarea aceasta e voită. Răul pe care îl reprezintă poziţia Partidului Republican asupra climatologiei este bine-cunoscut, dar negarea îşi face loc şi în programele politice progresiste sau cel puţin în retorica acestora. Noul Acord Verde (Green New Deal), cadrul de acţiune al câtorva dintre cele mai consistente propuneri avansate pentru rezolvarea problemei, este catalogat în continuare drept ultima noastră şansă de a evita catastrofa şi de a salva planeta prin intermediul unor proiecte

gargantueşti, ce implică energia regenerabilă. Multe dintre grupurile care susţin aceste propuneri utilizează limbajul specific „opririi" schimbărilor climatice sau dau de înţeles că încă mai avem timp să le împiedicăm. Spre deosebire de forţele politice de dreapta, stânga se mândreşte cu faptul că stă să-i asculte pe climatologi, care admit într-adevăr că, teoretic, catastrofa poate fi evitată. Dar se pare că nu toată lumea îi ascultă cu atenţie. Accentul se pune pe cuvântul *teoretic.*

Atmosfera şi oceanele noastre pot absorbi doar o anumită cantitate de energie înainte ca schimbările climatice, accentuate de diversele bucle de feedback, să scape cu totul de sub control. Opinia comună a oamenilor de ştiinţă şi a celor care fac politica de mediu este că, dacă temperatura medie globală va creşte cu peste două grade Celsius (poate mai mult, dar, în egală măsură, poate ceva mai puţin), o să trecem de punctul în care orice intervenţie devine inutilă. IPCC – the Intergovernmental Panel on Climate Change (Grupul interguver- namental de experţi în evoluţia climei) – ne informează că, pentru a limita creşterea la mai puţin de două grade, nu este suficient să inversăm tendinţa dominantă din ultimele trei decenii. Trebuie să ne apropiem de un nivel net al emisiilor egal cu zero, la nivel global, în *următoarele* trei decenii.

Asta e o cerinţă greu de satisfăcut, ca să nu spunem mai mult. Ea implică, de asemenea, să avem încredere în calculele celor de la IPCC. Unele studii noi, prezentate lima trecută în *Scientifâc American,* demonstrează că, departe de a exagera pericolul schimbărilor climatice, climatologii i-au subestimat gravitatea şi ritmul de evoluţie. Pentru a estima creşterea temperaturii medii globale, savanţii se bazează pe proiecţii atmosferice complicate. Iau o mulţime de variabile şi le rulează în nişte supercomputere pentru a genera, să zicem, zece mii de simulări diferite pentru secolul viitor, cu scopul de a obţine cea mai „bună" predicţie asupra creşterii temperaturii. Când un om de ştiinţă vorbeşte de o creştere de două grade Celsius, el doar enunţă o cifră de care e foarte sigur:

creşterea va fi de *cel puţin* două grade. În realitate, respectiva creştere ar putea fi mult mai mare.

Cum eu nu sunt om de ştiinţă, îmi fac propria proiecţie. Rulez diverse scenarii în propriul creier, iau în calcul constrângerile impuse de psihologia umană şi de realitatea politică, ţin seama de sporirea necontenită a consumului global de energie (până acum, reducerile de carbon determinate de energia regenerabilă au fost mai mult decât contrabalansate de cererea consumatorilor) şi număr scenariile în care acţiunea colectivă reuşeşte să împiedice catastrofa. Scenariile respective, pe care le deduc din directivele celor care fac politica de mediu şi ale activiştilor, au în comun anumite condiţii necesare.

Prima condiţie este aceea ca absolut toate marile naţiuni poluatoare să instituie măsuri de mediu draconice, să închidă o bună parte din infrastructura lor energetică şi de transport şi să îşi reorganizeze complet economia. Conform unui studiu recent apărut în *Nature,* emisiile de carbon provenite din infrastructura globală existentă, în cazul în care aceasta va fi utilizată pe parcursul perioadei sale normale de viaţă, vor depăşi întreaga noastră „cotă" de emisii stabilită – gigatonele de carbon care vor putea fi eliberate pe viitor în atmosferă fără a depăşi pragul catastrofei. (Această estimare nu include miile de proiecte energetice şi de transport noi, care au fost deja planificate sau sunt în construcţie.) Pentru a nu depăşi respectiva cotă, este necesară o intervenţie de sus în jos nu doar *în* fiecare ţară, ci *pe întregul teritoriu* al fiecărei ţări. Nu ar folosi la nimic să transformi New Yorkul într-o utopie ecologică dacă texanii continuă să foreze după petrol şi să conducă camionete.

De asemenea, acţiunile întreprinse de aceste ţări trebuie să fie cele corecte. Este necesar să se cheltuiască sume masive din banii guvernelor, fără a-i risipi în vreun fel şi fără a căptuşi cu ele buzunarele cui nu trebuie. Aici e bine să ne amintim de gluma kafkiană cu directiva Uniunii Europene privind biocombusti- bilul, care a determinat accelerarea procesului de despădurire în Indonezia pentru

a crea plantaţii de palmieri pentru ulei, precum şi subvenţionarea producerii de etanol drept combustibil în Statele Unite, din care s-a dovedit că n-au avut de câştigat decât cultivatorii de porumb.

În fine, un număr copleşitor de oameni, inclusiv milioane de americani ce urăsc guvernul, trebuie să accepte fără crâcnire impozite mari şi limitări drastice ale modului de viaţă cu care s-au obişnuit. Trebuie să accepte că schimbările climatice reprezintă o realitate şi să aibă încredere în măsurile extreme adoptate pentru combaterea lor. Nu pot nega pur şi simplu ştirile care nu le plac, considerându-le false. Trebuie să lase la o parte naţionalismul şi resentimentele rasiale şi de clasă. Trebuie să facă sacrificii pentru îndepărtatele naţiuni periclitate şi pentru îndepărtatele generaţii viitoare. Trebuie să fie îngroziţi permanent de verile tot mai fierbinţi şi de dezastrele naturale tot mai frecvente, nu să se obişnuiască pur şi simplu cu ele. Trebuie să se gândească în fiecare zi nu la micul dejun, ci la moarte.

*

Fie că îmi spuneţi pesimist sau umanist, eu nu cred că natura umană se va schimba fundamental în perioada imediat următoare. Pot rula prin proiecţia mea zece mii de scenarii, dar în niciunul dintre ele nu văd cum s-ar putea atinge acel obiectiv de două grade.

Dacă e să judecăm după recentele sondaje de opinie, care arată că majoritatea americanilor (printre care şi mulţi republicani) sunt pesimişti în privinţa viitorului planetei, şi după succesul unei cărţi cum este zguduitoarea *The Uninhabitable Earth (Pământul nelocuibity* a lui David Wallace- Wells, apărută în 2019, nu sunt singurul care a ajuns la această concluzie. Însă difuzarea ei e întâmpinată în continuare cu reţinere. Unii activişti de mediu susţin că, dacă o să recunoaştem public că problema nu se poate rezolva, o să-i descurajăm pe oameni să mai întreprindă orice fel de acţiune menită să îmbunătăţească lucrurile. Mie mi se pare un calcul nu doar arogant, ci şi ineficace, dacă ţinem seama cât de puţine progrese în această

direcţie putem prezenta până azi. Activiştii care fac aşa ceva îmi amintesc de liderii religioşi care se tem că, fără promisiunea mântuirii veşnice, oamenii n-o să se mai străduiască să se poarte bine. Din câte am văzut, necredincioşii îşi iubesc aproapele la fel de mult precum credincioşii. Şi mă întreb ce s-ar întâmpla dacă, în loc să negăm realitatea, ne-am spune nouă înşine adevărul.

În primul rând, chiar dacă nu mai putem spera să scăpăm de cele două grade de încălzire, există în continuare o puternică motivaţie practică şi etică pentru reducerea emisiilor de carbon. Probabil că pe termen lung nu va conta cât de mult vom depăşi limita celor două grade: odată ce am trecut de punctul din care intervenţiile devin inutile, lumea va începe să se modifice de la sine. Numai că pe termen scurt jumătăţile de măsură sunt mai bune decât lipsa oricărei măsuri. Dacă ne reducem emisiile la jumătate, efectele imediate ale încălzirii vor fi întru câtva mai puţin dure şi vom amâna întru câtva momentul când ea devine ireversibilă. Cel mai înfricoşător aspect al schimbărilor climatice este viteza cu care avansează, stabilirea unor noi recorduri de temperatură aproape în fiecare lună. Dacă acţiunea colectivă ar reduce numărul uraganelor devastatoare fie şi cu unul singur, tot ar fi un ţel ce merită urmărit.

De fapt, ar merita urmărit şi dacă nu ar avea absolut niciun efect. Să nu fii capabil să economiseşti o resursă finită atunci când ai la dispoziţie metode de economisire, să suplimentezi carbonul eliberat în atmosferă când ştim foarte bine ce impact are carbonul asupra ei e pur şi simplu greşit. Deşi acţiunile unul singur individ nu au niciun efect asupra climei, asta nu înseamnă că ele sunt lipsite de sens. Fiecare dintre noi trebuie să ia o decizie morală. Pe timpul Reformei protestante, când „sfârşitul vremurilor” era doar o idee, nu faptul oribil de concret din ziua de azi, exista o problemă doctrinară esenţială: dacă trebuie să faci fapte bune pentru că astfel ajungi în rai sau trebuie să faci fapte bune pur şi simplu pentru că sunt bune – fiindcă, în vreme ce raiul e o necunoscută, ştii că

lumea *de aici* ar fi mai bună dacă toată lumea ar face asemenea fapte. Pot să respect planeta şi să îmi pese de oamenii cu care o împart fără să cred că asta mă va salva.

Mai mult decât atât, o falsă speranţă de salvare poate face fără doar şi poate rău. Dacă persişti în convingerea că putem evita catastrofa, te angajezi să înfrunţi o problemă uriaşă şi e necesar ca ea să devină prioritatea absolută a tuturor oamenilor şi pentru totdeauna. În chip ciudat, unul dintre rezultate este un soi de automulţumire: când votezi candidaţi ecologişti, mergi cu bicicleta la muncă, eviţi zborurile cu avionul, s-ar putea să simţi că ai făcut tot ce puteai pentru singurul lucru care merită făcut. Pe de altă parte, dacă accepţi realitatea faptului că în curând planeta se va supraîncălzi până la un punct ce va pune în pericol întreaga civilizaţie, ar trebui să faci mult mai multe.

Resursele noastre nu sunt nelimitate. Chiar dacă investim o bună parte din ele într-un pariu cu bătaie maximă, reducerea emisiilor de carbon în speranţa că astfel ne vom salva, ar fi o nechibzuinţă să le investim pe toate. Fiecare miliard de dolari cheltuit pe trenuri de mare viteză, despre care nu se ştie sigur dacă sunt sau nu potrivite pentru America de Nord, e un miliard nealocat procesului de pregătire pentru dezastru, compensaţiilor pentru ţările afectate de inundaţii sau viitoarelor ajutoare umanitare. Fiecare megaproiect de energie regenerabilă ce distruge un ecosistem viu – programele de energie „verde” ce se derulează în prezent în parcurile naţionale din Kenya, giganticele proiecte hidroelectrice din Brazilia, construirea unor centrale fotovoltaice în spaţii deschise, şi nu în zonele locuite – erodează capacitatea de refacere a lumii naturale, care deja se luptă să supravieţuiască.

Sărăcirea solului şi deşertificarea, utilizarea excesivă a pesticidelor, distrugerea rezervelor naturale de peşte ale planetei – în cazul acestor probleme e nevoie tot de voinţa colectivă şi, spre deosebire de problema carbonului, stă în puterea noastră să le rezolvăm. Ca bonus, multe acţiuni de conservare a mediului ce nu pretind tehnologie înaltă (reîmpăduririle, menţinerea pajiştilor, reducerea

consumului de carne) pot reduce amprenta de carbon la fel de eficient ca transformările industriale masive.

Războiul total împotriva schimbărilor climatice are sens doar atât timp cât poate fi câştigat. Odată ce acceptăm că l-am pierdut, celelalte tipuri de acţiune capătă o semnificaţie mai amplă. Un exemplu direct şi relevant îl constituie pregătirile pentru confruntarea cu incendiile, inundaţiile şi refugiaţii. Însă iminenta catastrofă sporeşte urgenţa aproape oricărei acţiuni de ameliorare a stării planetei. Pentru a se proteja în vremuri de haos, oamenii apelează mai degrabă la tribalism şi la forţa armelor, nu la domnia legii, iar cea mai bună cale de apărare împotriva unei asemenea distopii este menţinerea unor democraţii funcţionale, a unor sisteme de legi funcţionale, a unor comunităţi funcţionale. Din această perspectivă, în prezent, orice mişcare de instaurare a unei societăţi civile, a unei societăţi mai drepte poate fi considerată o acţiune semnificativă împotriva schimbărilor climatice. Asigurarea unor alegeri corecte este o acţiune împotriva schimbărilor climatice. Combaterea inegalităţii extreme în distribuţia avuţiei este o acţiune împotriva schimbărilor climatice. Eradicarea mecanismelor de incitare la ură din reţelele sociale este o acţiune împotriva schimbărilor climatice. Instituirea unor politici imigra- ţioniste, susţinerea egalităţii de rasă şi de gen, promovarea respectului faţă de legi şi faţă de aplicarea lor, sprijinirea presei libere şi independente, curăţarea ţării de arme de asalt – toate sunt acţiuni semnificative împotriva schimbărilor climatice. Pentru a supravieţui temperaturilor în creştere, fiecare sistem, fie că e vorba de universul natural sau de universul uman, va trebui să fie cât se poate de solid şi de sănătos.

Şi apoi mai intervine şi problema speranţei. Dacă speranţa voastră pentru viitor depinde de un scenariu nebunesc de optimist, ce-o să faceţi peste zece ani, când scenariul o să devină nefuncţional chiar şi în plan teoretic? O să renunţaţi cu totul la planetă? Eu aş recomanda, apelând la limbajul analiştilor financiari, un portofoliu mai echilibrat de speranţe, unele dintre ele pe termen mai

lung, iar altele pe termen mai scurt. E foarte bine să lupţi împotriva limitărilor naturii umane, sperând să diminuezi răul extrem din viitor, dar e la fel de important să lupţi la o scară mai redusă, să porţi mai multe bătălii locale, în care ai speranţe mai realiste de victorie. Da, să continui să faci ceea ce e bine pentru planetă, dar în acelaşi timp să încerci să salvezi ceva *anume,* ceva de care eşti ataşat – o comunitate, o instituţie, un loc sălbatic, o specie periclitată şi să te simţi îmbărbătat de micile tale reuşite. Orice bine pe care îl faci acum are şanse să devină o barieră împotriva unui viitor mai fierbinte, dar cu adevărat semnificativ este binele făcut azi. Câtă vreme ai ceva de care eşti ataşat, ai pentru ce să speri.

În Santa Cruz, unde locuiesc eu, există o organizaţie numită Homeless Garden Project. O fermă micuţă din capătul de vest al oraşului oferă locuri de muncă, instruire, sprijin şi sentimentul de apartenenţă comunitară a populaţiei de oameni fără adăpost din oraş. Nu le poate „rezolva” acestor oameni problema lipsei unei locuinţe, dar schimbă vieţi, una câte una, de aproape treizeci de ani. Întreţinându-se parţial din vânzarea legumelor şi fructelor organice, cei de acolo contribuie într-un sens mai larg la révolu – ţionarea modului în care judecăm oamenii aflaţi la strâmtoare, pământul de care depindem şi lumea naturală din jurul nostru, în timpul verii, ca membru al programului lor de agricultură susţinută de comunitate (CSA – Community-Supported Agriculture), mă bucur de varza creaţă şi căpşunele livrate de ei, iar toamna, pentru că solul e viu şi necontaminat, mici păsări migratoare îşi găsesc cele necesare traiului pe ogoarele lor arate.

S-ar putea ca, mai devreme decât i-ar plăcea să creadă oricăruia dintre noi, să vină timpul când sistemele de agricultură intensivă şi de comerţ internaţional să se prăbuşească, iar numărul oamenilor fără adăpost să îl depăşească pe al celor care au unde locui. În acel moment, agricultura locală tradiţională şi comunităţile puternice nu vor mai fi doar nişte termeni din jargonul liberal. Bunăvoinţa faţă de vecini şi respectul pentru pământ –

cultivarea unui sol sănătos, administrarea înţeleaptă a resurselor de apă, grija faţă de agenţii pole- nizatori – vor fi esenţiale într-o perioadă de criză şi în societatea care îi va supravieţui, oricare va fi ea. Un proiect ca Homeless Garden îmi dă speranţa că viitorul, deşi va fi cu certitudine mai rău decât prezentul, în anumite privinţe s-ar putea dovedi şi mai bun. Dar, înainte de orice, îmi dă speranţă pentru ziua de azi.

Jocul s-a terminat. Petro-consumerismul a câştigat

Interviu realizat de Wieland Freund

Graficul „crosă de hochei" al încălzirii globale are deja douăzeci de ani, Limitele creşterii, *celebrul raport al Clubului de la Roma, patruzeci şi şapte, iar cartea lui Rachel Carson* Silent Spring (Primăvara mută) *chiar cincizeci şi şapte. Criza mediului înconjurător arji putut fi subiectul nostru dominant de decenii, dar – cel puţin în Europa – abia acum a ajuns să fie considerat astfel. De ce?*

O idee pe care tot insist să o subliniez este că „ecologismul"
presupune mai multe lucruri – că există multe moduri diferite de a fi ecologist. Combaterea schimbărilor climatice este cu siguranţă unul dintre aceste moduri. Dar faptul că în Europa clima este acum un subiect dominant nu înseamnă că Europa a devenit subit responsabilă faţă de mediu. Ţările europene continuă să provoace dezastre în lumea naturală – printr-o politică agricolă sterilizantă, prin distrugerea resurselor piscicole, prin gestionarea deficitară a pădurilor, prin niveluri extrem de nesustenabile ale vânătorii legale şi ilegale şi, da, prin impunerea parcurilor eoliene şi a biomotorinei şi alte programe energetice „virtuoase" – şi se pare că foarte puţini oameni vorbesc despre vreunul dintre aceste lucruri. Pentru mine, noua preocupare bruscă pentru climă sugerează că majorităţii europenilor le pasă de planetă doar dacă sunt ameninţaţi personal. Şi, desigur, nu doar europenilor. Majoritatea americanilor sunt la fel.

„Ca specie, se spune”, aşa scrii tu, „că noi, oamenii, am Ji programaţi să nu gândim privind spre viitor”. Este Homo sapiens *prea prost pentru a face faţă crizei climatice?*

Ei bine, mă amuzam de cuvântul *programaţi,* concept care îşi are originea în sociobiologie şi prevalează într-o epocă în care computerele sunt metafora preferată pentru descrierea creierului uman. Însă întrebarea ta îmi aminteşte ce spunea marele Karl Kraus: „Am fost suficient de deştepţi ca să construim maşinile, dar prea proşti să le facem să ne slujească”. Criza climatică nu ţine de inteligenţă – orice copil de clasa a opta poate să înţeleagă ce efect au emisiile de carbon asupra atmosferei. Ceea ce face criza atât de descurajantă este faptul că poate fi înţeleasă în diferite feluri: ca un eşec al guver- nanţei mondiale, ca un eşec în stabilirea corectă a preţurilor emisiilor de carbon, ca o întrecere între naţiuni bogate şi naţiuni sărace, ca o uriaşă dilemă a acţiunii colective, ca un puzzle etic (cum să fie evaluată cu exactitate măsura în care vor fi afectate generaţiile viitoare) şi aşa mai departe. Criza climatică ar fi fost dificil de depăşit şi dacă ar fi constat doar în una dintre aceste probleme. Dar, atunci comasezi cinci probleme dificile, aşa cum fac schimbările climatice, te confrunţi cu o problemă pe care nicio cantitate de inteligenţă nu o poate rezolva. Karl Kraus nu dispreţuia creierul uman. El sublinia decalajul tot mai mare dintre progresul tehnologic şi progresul moral. Căci este treaba literaturii să ne amintească faptul că natura umană, dacă progresează, o face foarte lent.

Tocmai ţi-a apărut o nouă colecţie de eseuri, care conţine şi textul violent contestat „Salvează ceea ce iubeşti”. Din cauza acestui eseu ai fost acuzat că ai nega schimbările climatice şi, între altele, ţi s-a spus chiar „creier de vrabie”. Ce delict comiseseşi?

Tocmai am comis din nou aceeaşi crimă în răspunsul

precedent, utilizând condiţionalul perfect: schimbările climatice *ar Jijbst* o problemă dificil de rezolvat. Cu alte cuvinte, n-am reuşit s-o rezolvăm şi cu asta am încheiat povestea. Această opinie nu a fost primită prea bine de numeroasele entităţi care au un interes în a pretinde că această catastrofă poate fi încă evitată. Printre acestea se numără Partidul Democrat şi principalul establishment climatic din Statele Unite. Aproape în fiecare zi, *in The New York Times,* vocea Americii liberale, câte un politician sau activist progresist lansează un nou apel la „a lua în serios" schimbările climatice şi „a salva planeta". Dar adevărul este că momentul când trebuia să începem să luăm asta în serios a fost acum treizeci de ani. Am pierdut trenul! Dar a admite public acest lucru ar fi un dezastru din punct de vedere politic. Pentru că Partidul Republican pretinde că problema climatică nu există, democraţii trebuie să pretindă în continuare că o putem rezolva – altfel disputa este pur academică. Crima mea contra ortodoxiei liberale a fost că nu am acceptat şi eu această prefăcătorie.

Dacă nu mă înşel, tu ai subliniat în primul rând faptul că – din păcate, chiar şi fără o schimbare climatică – multe specii dispar din cauza omului. Măcar de când a fost publicat raportul ONU privind extincţia speciilor, ar trebui să fie clar că ai avut dreptate. Unde este problema? Nu este evident că această criză severă a mediului în care trăim are nu una, ci mai multe faţete?

Ar trebui să fie evident. Dar am să te invit, dacă ai timp, să citeşti declaraţiile actualilor candidaţi democraţi la preşedinţia Statelor Unite şi să vezi câte referiri la extincţii găseşti. Observă, de asemenea, în orice reflectare în presă a crizei extincţiei, cum apar imediat cuvintele „schimbări climatice". Tensiunea politică legată de climă este atât de mare, încât orice altă discuţie despre lumea naturală este scurtcircuitată instantaneu. Ceea ce mă înfurie este că, spre deosebire de schimbările climatice,

multe dintre ameninţările la adresa bio- diversităţii la nivel mondial pot fi reduse semnificativ. Discursul public este dominat de o singură problemă, clima, care nu are nicio soluţie (în cel mai bun caz, poate fi oarecum diminuată), în timp ce există probleme legate de mediu la fel de acute ce chiar ar putea fi rezolvate.

Despre subiectul schimbărilor climatice există de fapt în carte câteva fraze dure, deziluzionate. Iată una dintre ele: „Lumea noastră tinde să se schimbe enorm, imprevizibil şi, în cea mai mare parte, în rău Nu sper niciun pic că putem împiedica această schimbare”[3]. Acordul de la Paris, ţinta de două grade, Fridaysfor Future şi preţul pentru emisiile de CO2 – toate prea târziu?

Da, prea târziu. IPCC – care s-a făcut în orice caz vinovat, în trecut, de interpretarea unor date ştiinţifice pentru a face predicţii mai acceptabile din punct de vedere politic – sugerează că este încă posibil să împiedicăm temperaturile medii globale să crească cu mai mult de 1,5 grade. Dar pentru a avea măcar o şansă de a atinge această cifră, fiecare ţară din lume ar trebui să-şi refacă în întregime infrastructura şi economia în următorii zece ani. Poate că Suedia va deveni până în 2030 un nonemiţător net de CO2. Dar francezii se revoltă din cauza unei taxe minore pe benzină, unii din America lui Trump sunt îndrăgostiţi de camionetele lor, ca să nu mai vorbim despre China, India şi Africa, unde în fiecare zi intră în funcţiune câte o nouă şi uriaşă centrală pe cărbune. Pentru mine, ideea că cineva îşi poate închipui că lumea va renunţa de bunăvoie la călătoriile cu avionul şi la televizoarele cu ecran mare este o ilustrare a comediei negre a schimbărilor climatice. Jocul s-a terminat. Petro-consumeris- mul a câştigat.

Nu te îngrijorează faptul că s-ar putea, cu argumentele

[3] Jonathan Frazen, *Sfârşitul sfârşitului lumii,* traducere de Daniela Rogobete, ed.cit., p. 31 (n.tr.).

tale, să le facijocul tocmai acelor sceptici faţă de schimbările climatice care vor să păstreze totul aşa cum este?

Oamenii care nu îi ascultă pe climatologi sunt cei mai josnici dintre josnici. Nu cred că au nevoie de ajutorul meu ca să fie vicioşi şi urâţi. Pe mine mă interesează mai mult tabăra „virtuoasă" a dezbaterii – susţinătorii aşa-numitului Green New Deal, ai mişcării Fridays for Future.

Pe ei îi consider mai oneşti şi vreau să-şi lărgească definiţia ecologismului astfel încât să includă şi ceea ce facem noi celorlalte specii de pe planetă; să vorbească ceva mai puţin despre climă şi un pic mai mult despre probleme care ar putea fi rezolvate. Până acum, doar mişcarea Extinction Rebellion a fost dispusă să facă asta.

Preventiv, să mai precizăm o dată: tu consideri reducerea emisiilor de CO2 absolut necesară. Despre lupta împotriva încălzirii planetei scrii: „Fiecare jumătate de grad contează"[4]. Dar în acelaşi timp te simţi amăgit şi înşelat. De ce?

Imaginează-ţi că un prieten al meu fumează două pachete de ţigări pe zi. Aş putea să-i spun: „Omule, trebuie să te laşi de fumat, ai să faci cancer sau em- fizem. Dacă mai fumezi, asta o să-ţi scurteze viaţa cu ani buni", îmi iubesc prietenul şi vreau să trăiască cât de mult cu putinţă. Dar imaginează-ţi şi pe unul care-i spune: „Dacă te laşi de fumat, n-ai să mai mori niciodată!". Este aproape sigur acum că viitoarele schimbări climatice vor fi catastrofice. Nu este chiar atât de sigur ca faptul că toţi vom muri, dar mult nu mai are până să ajungă acolo. (Interesantă vreme aveţi acum în Europa.) Fireşte, vrem să întârziem şi să atenuăm catastrofa cât mai mult cu putinţă. Exerciţiul etic al reducerii amprentei noastre de carbon este important; este un lucru care ne face să ne simţim bine. Dar nu e *singurul* lucru care merită să fie făcut, pentru că el nu va

[4] *Ibidem,* p. 24 (n.tr.).

evita catastrofa mai mult decât putem noi să evităm propria moarte. O viaţă mai echilibrată ar consta în nişte mari bătălii disperate şi alte bătălii mai mici care pot fi câştigate mulţumitor.

Dar nu este adevărat că numeroşi climatologi ne asigură că această criză climatică poate Ji încă depăşită? De ce nu le acorzi niciun pic de încredere?

Fii atent la detalii: dacă respectivul climatolog nu este nici lobbyist, nici activist – cu alte cuvinte, dacă este onest –, atunci va specifica faptul că, *teoretic,* este posibil să se evite scenariile cele mai pesimiste. Iar apoi uită-te la lista ţărilor care au decis să-şi lase cărbunele în pământ. Nu e nicio ţară pe lista asta.

În fond, o politică climatică ce îşi merită numele nici nu a demarat măcar la scară mondiala. De unde va veni presiunea? Din stradă? De sus?

În lumea fantezistă a politicii de stânga ecologiste – o lume binară formată din minunata masă a oamenilor altruişti şi malefica industrie a extracţiei de cărbune care o ţine în jugul ei de fier – presiunea va veni din stradă: în mod firesc, nişte oameni mărinimoşi se vor revolta şi vor prelua puterea, pentru binele nepoţilor lor. Într-o lume mai puţin fantezistă, în care oamenii nu sunt chiar atât de firesc clarvăzători şi altruişti, singura speranţă de a atinge cifra de emisii a IPCC este transformarea radicală a aproape fiecărui aspect al vieţii de zi cu zi. Ceea ce ar fi, în termeni moderaţi, devastator din punct de vedere social. În America, rezultatul ar putea fi literalmente un război civil.

Pentru o politică climatică mai consecventă, ies astăzi în stradă în special tinerii Ne aşteaptă oare un conflict violent între generaţii?

O, fără îndoială. Cred că începem să vedem, în cadrul democraţiilor occidentale, o reiterare a conflictului dintre naţiunile bogate cu emisii de carbon şi naţiunile mai mici, mai sărace, care vor fi inundate prin creşterea nivelului mării. Un american bogat în vârstă de şaptezeci de ani a contribuit deja la deteriorarea atmosferei şi nu trebuie să mai simtă pe pielea lui rezultatele. Cei care vor trebui să le simtă sunt mai tineri sau sunt departe şi au tot dreptul să fie supăraţi din cauza asta. Dar – şi, din nou, punctul de vedere literar – asta nu înseamnă că ei nu s-ar fi comportat exact ca americanul de şaptezeci de ani, dacă ar fi fost în locul lui. Nemulţumirea lor este legitimă, dar ea nu reflectă o superioritate morală înnăscută.

Poate omenirea, în general, să renunţe?

Oamenii sunt mai predispuşi să dea dovadă de reţinere dacă văd că toţi ceilalţi fac la fel. Dar este atât de tentant să trişezi!

Dacă încălzirea cu mai mult de două grade este o concluzie deja trasă, cum vom proceda atunci cu victimele sale? Vom vorbi despre despăgubiri?

Eu sunt ferm în favoarea despăgubirilor, dar îmi pot permite să fiu. Despăgubirile sunt mai greu de vândut politic clasei mijlocii şi clasei muncitoare din ţările occidentale. Chiar cred că, atunci când Bangladesh sau Insulele Seychelles vor fi inundate, va exista un val de compasiune şi sprijin la nivel mondial; lumea reacţionează la imaginile suferinţei unora aflaţi departe. Problema mult, mult mai descurajatoare o constituie miliardele de oameni care trăiesc acum la limita subzistenţei în regiuni predispuse la secetă permanentă şi temperaturi extrem de ridicate. Fluxul de imigranţi din viitor va face ca recenta criză a refugiaţilor din Europa să pară floare la ureche. Mă tem că rezultatul va fi dezastruos.

Ai anexat controversatului tău eseu „Salvează ceea ce iubeşti” un fel de coda, care deschide acum noul volum. Iar în acest text arăţi o oarecare căinţă – nu de fond, ci doar de ton. Că ar fi trebuit, adică, să te gândeşti mai mult la acei oameni care au mai multă nevoie de speranţă în viaţă decât tine. Cum le dai curaj, după ce le-ai prezis un viitor fierbinte şi dezastruos?

Ai putea la fel de bine să mă întrebi cum mă trezesc dimineaţa, ştiind că voi muri curând. Dar aceasta este o paralelă imperfectă, pentru că perspectiva unui viitor fierbinte, anarhic, marcat de extincţii nu este la fel de teribilă pentru mine ca perspectiva morţii. Vremea haotică şi creşterea nivelului mării nu sunt probabil o ameninţare existenţială pentru specia umană. Ameninţările cu adevărat grave sunt cauzate de aplicarea deliberată a tehnologiei – arme nucleare, ADN recombinant şi, în cazul în care crezi în ea, singularitatea tehnologică. Situaţia planetei mă întristează, dar tot mă dau jos din pat dimineaţa şi încerc să trăiesc bine. Merg la muncă, preţuiesc viaţa şi fac cât pot pentru oamenii, locurile şi animalele de care îmi pasă. Conştientizarea faptului că nimic nu durează veşnic face acest lucru mai important, nu mai puţin important.

Oare s-ar putea ca nouă să ne fie mai greu să facem faţă unor probleme insolubile decât strămoşilor noştri? Şi, dacă da, de ce? Şi ce putem învăţa din asta?

Întrebarea ta îmi aminteşte de Steven Pinker şi Guido Mingels, ale căror cărţi recente pledează pentru ideea că condiţia umană s-a îmbunătăţit mult în ultimii cincizeci de ani – la nivel global, suntem mai în siguranţă, mai sănătoşi, mai puţin înfometaţi, mai prosperi, mai puţin violenţi decât oricând. Eu unul cred că Pinker şi Mingels greşesc neluând în considerare costul catastrofal al succesului nostru pentru alte specii, iar optimismul lor în privinţa viitorului este iritant pentru oricine citeşte literatură tragică. (După

cum spune şi principiul financiar: „Performanţele anterioare nu garantează rezultatele viitoare”.) Dar cărţile lor ne amintesc că, în cea mai mare parte a istoriei speciei noastre, *multe* probleme au fost insurmontabile – bolile, culturile compromise, războiul etc. — şi că abia recent unele dintre aceste probleme s-au mai redus (deocamdată). Cu alte cuvinte, momentul în care ne aflăm în istorie este o anomalie extremă. Problemele insolubile constituie condiţia umană fundamentală. Acesta este şi motivul pentru care anticipez că în scurt timp va exista un boom în literatură.